

Erhard Cziomer

**WYZWANIA WSPÓŁPRACY POLSKO-NIEMIECKIEJ
ORAZ POLITYKI WSCHODNIEJ UNII EUROPEJSKIEJ
W KONTEKŚCIE KRYZYSU UKRAIŃSKIEGO: WPROWADZENIE**

Niniejszy numer „Krakowskich Studiów Międzynarodowych” stanowi drugą część pracy *Znaczenie nowej roli międzynarodowej Niemiec dla współpracy polsko-niemieckiej w drugiej dekadzie XXI wieku*¹, przygotowanej z okazji 25. rocznicy podpisania w Bonn Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 17 czerwca 1991 r. Od czasu ukazania się pierwszej części (*Polska i Niemcy w Unii Europejskiej*)² pojawiły się nowe kwestie merytoryczne: wyniki i następstwa brytyjskiego referendum w sprawie Brexitu z 23 czerwca 2016 r., polsko-niemieckie konsultacje w Berlinie z czerwca 2016 r. z okazji jubileuszu 25-lecia Traktatu oraz szczyt NATO w Warszawie z 8–9 lipca 2016 r.

Między styczniem a lipcem 2016 r. najważniejsze dla kształtowania współpracy między nowym rządem PiS w Polsce oraz rządem Wielkiej Koalicji CDU/CSU-SPD w Niemczech były przygotowania do jubileuszu 25-lecia polsko-nie-

¹ Praca uzupełnia projekt badawczy: E. Cziomer: „Wyzwania nowej roli i odpowiedzialności międzynarodowej Niemiec w dobie globalizacji oraz kryzysów gospodarczych i finansowo-politycznych UE po 2007 roku”. Projekt indywidualny nr 00285/2015/KJ, realizowany w latach 2015–2017 w ramach porozumienia Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie z Fundacją Współpracy Polsko-Niemieckiej w Warszawie.

² „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2016, nr 1 (XIII): *Znaczenie nowej roli międzynarodowej Niemiec dla współpracy polsko-niemieckiej w drugiej dekadzie XXI wieku*, cz. 1: *Polska i Niemcy w Unii Europejskiej*, red. E. Cziomer.

mieckiego Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy i towarzyszące mu konsultacje międzyrządowe. Strony musiały ustosunkować się do przeszłości, dokonać oceny istniejącego stanu relacji oraz określić chociażby ogólne uwarunkowania i tendencje rozwojowe współpracy polsko-niemieckiej w wymiarze dwustronnym oraz europejskim. Dlatego zdecydowano się na podsumowanie obchodów 25-lecia oraz wyrażenie stanowiska obu rządów w formie końcowego Wspólnego oświadczenia ministrów spraw zagranicznych RP i RFN z 22 czerwca 2016 r.³ Tym samym zrezygnowano z formy wspólnej deklaracji rządów, którą przyjęto podczas obchodów jubileuszu 20-lecia podpisania Traktatu w Warszawie 21 czerwca 2011 r.

Ogólnie można stwierdzić, iż wypracowane przez oba ministerstwa oświadczenie było wyrazem widocznego kompromisu obu stron. Oświadczenie ma niższą rangę niż wspólna deklaracja rządów z 21 czerwca 2011 r., gdzie postulowany do realizacji katalog polsko-niemieckich spraw dwu- i wielostronnych, w tym europejskich, był szczegółowy i bardzo rozbudowany, ale w praktyce w znacznej części nie został zrealizowany⁴. Równocześnie należy podkreślić widoczny w przytoczonym dokumencie wysiłek obu stron w dążeniu do właściwego zdiagnozowania wyzwań, kryzysów i zagrożeń dla całej UE oraz w skali globalnej, jak też szukania możliwości ograniczenia ich ujemnych następstw dla interesów Polski i Niemiec. Nie towarzyszył temu jednak realistyczny program uzgodnionych wspólnych przeciwdziałań. Jubileuszowy charakter oświadczenia z 2016 r. sprawił, iż widoczne było w nim dążenie do unikania eksponowania różnic i sygnalizowania potrzeby szukania kompromisu w podejściu obu stron do wielu złożonych problemów współpracy polsko-niemieckiej.

Bez zagłębiania się w tym miejscu w wiele złożonych kwestii szczegółowych należy podkreślić, iż od przełomu czerwca i lipca 2016 r. zasygnalizowane wyżej problemy i wyzwania współpracy polsko-niemieckiej musiały zejść na dalszy plan i ustąpić miejsca ważnym wydarzeniem międzynarodowym o długofalowych implikacjach dla UE, w tym także Polski i Niemiec. Należy do nich zaliczyć przede wszystkim:

- negatywne następstwa referendum w sprawie opuszczenia UE przez Wielką Brytanię (Brexit) z 23 czerwca 2016 r., które postawiło na porządku dziennym dyskusję wokół dalszego kształtu i funkcjonowania UE,

³ Wspólne oświadczenie ministrów spraw zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Federalnej Niemiec z okazji 25. rocznicy podpisania Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy, 22.06.2016. Na końcu artykułu przedstawiam wybrane szersze fragmenty oświadczenia, istotne dla problematyki poruszanej w pierwszym i drugim numerze KSM w 2016 r. Pełny tekst dostępny na: <https://www.ms.gov.pl/resource/141c17f8-522f-46e7-83dd-61694af3d769:JCR> [dostęp: 3.07.2016].

⁴ A. Łada, *Das Jubiläum des polnisch-deutschen Nachbarschaftsvertrags – was uns die Erfahrungen der vergangenen fünf Jahre lehren*, „Polen-Analysen” Nr. 182 z 17.05.2016, s. 2–6, <https://www.pol-int.org/pl/node/4352> [dostęp: 3.07.2016].

- wyniki szczytu NATO w Warszawie 8–9 lipca 2016 r., który wzmocnił wprawdzie wschodnią flankę NATO, ale ani nie przybliżył rozwiązania kryzysu rosyjsko-ukraińskiego oraz problemu imperialnych ambicji Kremla, ani też nie osłabił wzrostu międzynarodowych zagrożeń terrorystycznych w Europie oraz poza jej granicami,
- nieudany pucz w Turcji 15–16 lipca 2016 r. oraz wzrost kontrowersji i napięcie między prezydentem tureckim R. Erdoğanem a Niemcami i UE, które mogą nawet podważyć porozumienie Turcji z UE w sprawie uchodźców z 18 marca 2016 r. i doprowadzić ponownie do ich masowego napływu do Europy. Widoczny jest również polityczny zwrot Turcji w kierunku bliższej współpracy z Rosją.
- spotkanie ministrów spraw zagranicznych Francji, Niemiec i Polski 28 sierpnia 2016 r. w Weimarze z okazji 25-lecia powstania Trójkąta Weimarskiego. W następnych tygodniach towarzyszył mu szereg dodatkowych konsultacji politycznych na różnych szczeblach, celem przygotowania szczytu szefów państw i rządów 27 krajów członkowskich UE (już bez Wielkiej Brytanii) 16 września 2016 r. w Bratysławie dla wstępnego przedyskutowania programu i kalendarza reform UE do marca 2017 r.

Szczególnie dużo kontrowersji wzbudza Brexit – w perspektywie do 2018 r. Rodzi to szereg wyzwań dla wszystkich krajów członkowskich UE, w tym również dla Polski i Niemiec. Możliwe wyjście z UE Wielkiej Brytanii – partnera strategicznego Polski – nie jest korzystne dla różnych aspektów jej polityki integracji europejskiej. Z drugiej strony w dyskusjach politycznych i medialnych w Europie pojawia się często problem wykorzystania Brexitu dla umocnienia roli Niemiec w UE. Niemcy wraz z Francją zgłosiły propozycję, by „stworzyć Europę na nowo”, czyli wykorzystać powstałą sytuację do utworzenia ponadnarodowego „silnego jądra europejskiego”⁵. Koncepcja powyższa spotkała się z krytyką ze strony polskiej dyplomacji. W sprawie potencjalnej „miękkiej dominacji Niemiec w UE” po Brexicie głos zabrał w wywiadzie dla niemieckiego dziennika „Bild” prezes PiS Jarosław Kaczyński, stwierdzając między innymi:

Moi panowie, nie róbnymy sobie złudzeń. O tym nie mówi się tylko w Polsce, ale w całej Europie. W historii mamy przykłady funkcjonowania łagodnej dominacji. Jak choćby dominacja USA nad zachodnim sojuszem po II wojnie światowej – z pomocą gigantycznej armii i będąc górującą nad światem potęgą gospodarczą. Rola Niemiec przedstawia się dziś zupełnie inaczej. Wprawdzie Niemcy są dzisiaj największą siłą gospodarczą w Europie, ale to jest przewaga zupełnie inna niż dawna, a także obecna, przewaga Amerykanów. Potencjał gospodarczy Niemiec stanowi bowiem ok. 20% potencjału Unii, licząc Wielką Brytanię. Armia niemiecka nie jest w żadnym wypadku siłą zdolną zapewnić bezpieczeństwo na obydwu zagrożonych flankach – wschodniej i południowej. Niemcom pozostaje

⁵ J.M. Ayrault, F.W. Steinmeier, *Ein starkes Europa in einer unsicheren Welt*, Auswärtiges Amt, 27.06.2016, Berlin, <https://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/736264/publicationFile/217569/160624-BM-AM-FRA-DL.pdf> [dostęp: 28.06.2016].

tylko droga partnerstwa z sąsiadami i innymi członkami Unii i tej roli powinny się trzymać. Sądzę, że kanclerz Merkel znakomicie by się w niej odnalazła⁶.

Polskie opinie i oceny na temat implikacji Brexitu nie były w pełni podzielane w Europie. Przykładowo czołowy i poczytny dziennik szwajcarski „Neue Zürcher Zeitung” (NZZ) zauważył w komentarzu, iż dla wielu obserwatorów w Europie Brexit był „szokiem”, ale jeśli Wielka Brytania opuści UE, to skorzystają na tym inni, a walka o „wpływy” już się rozpoczęła. Po wyjściu Londynu z UE najwięcej na znaczeniu zyskają Niemcy. Doświadczeni kryzysami strefy euro i migracyjnym, Niemcy zrobią wszystko, aby swoje interesy polityczne i gospodarcze przeforsować przy pomocy UE w taki sposób, aby nie wywołać zbyt silnego oporu innych państw członkowskich. Im lepiej uda się kanclerz Merkel przeprowadzić UE przez obecną fazę niepewności, tym bardziej umocni się – również osobiście – w Niemczech⁷. Niemieccy eksperci dostrzegają obawy krajów Grupy Wyszehradzkiej przed planami utworzenia „rdzenia nowej UE” wokół umocnionej strefy euro, zachęcając władze do prowadzenia z nimi rzeczowego i pogłębionego dialogu. Bez zdobycia zrozumienia tych państw oraz poparcia z ich strony nie będzie można ustanowić, w perspektywie do ok. 5 lat, sprawnie funkcjonującej odnowionej UE 27 państw członkowskich⁸.

Można więc zauważyć, iż zasygnalizowane wyżej nowe tendencje rozwojowe w Europie i w skali globalnej rzutowały również pośrednio na problematykę współpracy polsko-niemieckiej oraz politykę wschodnią UE w drugiej dekadzie XXI w. Wybrane zagadnienia tej problematyki znalazły odzwierciedlenie w tekstach zamieszczonych w niniejszym numerze KSM.

W pierwszym artykule, *Ewolucja roli mniejszości niemieckiej w Polsce oraz Polonii w Niemczech w stosunkach polsko-niemieckich pod koniec XX i na początku XXI w.*, Aleksandra Trzcielińska-Polus analizuje genezę i ewolucję jednego z najbardziej złożonych problemów w dwustronnych stosunkach między Polską a RFN. Autorka przedstawia cały katalog kwestii spornych z punktu widzenia obu stron, oceniając sceptycznie możliwość ich szybkiego rozwiązania, łącznie z podnoszoną od dawna sprawą poszerzenia i podniesienia poziomu nauki języka ojczystego dla mniejszości w obu krajach. Silne kontrowersje i protesty występują obecnie na przykład w największym skupisku mniejszości niemieckiej w Polsce na Opolszczyźnie wokół decyzji rządu PiS w Warszawie odnośnie do włączenia do miasta Opola od 1 stycznia 2017 r. dużych terenów czterech sąsiadujących z nim

⁶ Interview mit Ex-Premier Polens Jaroslav Kaczyński, „Bild“ 27.07.2016, https://www.google.pl/search?q=Kaczy%C5%84ski+Bild+Interview+27+Juli+2016&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b&gfe_rd=cr&ei=26ugV-GiLe6v8wflj7DYCg [dostęp: 28.07.2016].

⁷ *Nach dem Brexit. Machtfragen in Europa*, „Neue Zürcher Zeitung“ 1.07.2016, <http://www.nzz.ch/meinung/kommentare/nach-dem-brexit-machtfragen-in-europa-ld.103367> [dostęp: 3.07.2016].

⁸ K.O. Lang, *Die Visegrád-Staaten und der Brexit*, „SWP Aktuell“ 2016, Nr. 53, https://www.swp-berlin.org/de/publikationen/swp-aktuell-de/swp-aktuell-detail/article/die_visegrad_staaten_und_der_brexit.html [dostęp: 5.08.2016].

gmin, zamieszkałych przez mniejszość niemiecką⁹. Wydaje się, iż rozproszone organizacje Polonii w RFN, poza tradycyjną działalnością na rzecz zamieszkałych tam na stałe Polaków, winny większy wysiłek włożyć w oddziaływanie na znaczną grupę mieszkańców o „korzeniach polskich”, głównie tzw. późnych przesiedleńców (*Spätaussiedler*), którzy posiadają obywatelstwo niemieckie, ale utrzymują bliski kontakt z językiem i kulturą polską. Równocześnie nie można tracić z pola widzenia faktu, iż do Niemiec na stałe lub na dłuższy okres przenosi się coraz więcej Polaków, głównie w poszukiwaniu pracy. Według danych statystycznych w 2014 r. w Niemczech znajdowało się 670 000 Polaków (druga co do wielkości grupa cudzoziemców, po Turkach – 1,5 mln), ale równocześnie wśród Niemców z podwójnym obywatelstwem aż 690 000 miało dodatkowo obywatelstwo polskie (rosyjskie – 570 000, tureckie – 530 000 osób¹⁰). Można też hipotetycznie założyć, iż nowe tendencje migracji Polaków do Niemiec ulegną dalszemu nasileniu po wdrożeniu Brexitu (ok. 2018 r.), co w przyszłości nie pozostanie bez znaczenia dla całokształtu relacji polsko-niemieckich.

Drugi artykuł, *Polityka migracyjna i azylowa w Niemczech i Polsce* Ewy Bojenko-Izdebskiej porównuje sposób syntetyczny politykę migracyjną w Polsce i Niemczech na tle ustawodawstwa o cudzoziemcach w obu krajach. Wykazuje przy tym na istotne różnice w polityce obu krajów zarówno w odniesieniu do migracji zarobkowej, jak i polityki azylowej. Autorka wyjaśnia rolę Polski (która w coraz większym stopniu sama uzależnia się od napływu migrantów zarobkowych zza wschodniej granicy, zwłaszcza z Ukrainy) jako kraju tranzytowego w różnych kategoriach migracji. Niskie płace sprzyjają z kolei zwiększającej się migracji zarobkowej z Polski do zachodnich krajów UE, w tym także do Niemiec. Na marginesie warto dodać, iż w 2015 r. aż 92 506 Polaków zdecydowało się na pozostanie w RFN w charakterze pobierających najniższy wymiar zasiłków pomocy społecznej, tzw. Hartz IV¹¹. Znaczne trudności i wyzwania dla Polski wobec możliwości ponownego, masowego napływu azylantów do UE pozostają w świetle komplikacji sytuacji wewnętrznej w Turcji po nieudanym puczu wojskowym 15–16 lipca 2016 r. oraz napięć w relacjach z Niemcami i Komisją Europejską – sprawą całkowicie otwartą. Może to hipotetycznie rzutować ujemnie na dalszy rozwój współpracy polsko-niemieckiej.

⁹ *PiS powiększył Opole siłą i osłabił Mniejszość Niemiecką*, Gazeta Wyborcza, 21.07.2016, <http://wyborcza.pl/1,75398,20429390,pis-powieszyl-opole-sila-i-oslabil-mniejszosc-niemiecka.html> [dostęp: 1.08.2016]; J. Pasztelańska, *Keine Grenzen, czyli wielka wojna o poszerzenie Opola*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 12–15.08.2016, <http://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/528786,keine-grenzen-czyli-wielka-wojna-o-poszerzenie-opola.html> [dostęp: 12.08.2016].

¹⁰ *Vier Millionen Deutsche besitzen zwei Pässe*, „Die Zeit“, 10.04.2014, <http://www.zeit.de/gesellschaft/2014-04/doppelte-staatsbuergerschaft-anteil-bevoelkerung> [dostęp: 15.07.2016].

¹¹ Por. *Jeder vierte Hartz-IV-Bezieher ist Ausländer*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 1.08.2016, <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftspolitik/jeder-vierte-hartz-iv-bezieher-ist-auslaender-14366465.html> [dostęp: 01.08.2016].

Kolejne dwa artykuły poświęcone są polsko-niemieckiej współpracy wojskowej w wymiarze dwu- i wielostronnym. Marcin Lasoń w tekście *Polsko-niemiecka współpraca wojskowa w drugiej dekadzie XXI w.* przedstawia szeroko rozwój kontaktów wojskowych między Wojskiem Polskim (WP) a Bundeswehrą od przełomu lat 1990 i 1991 do roku 2015. W pierwszym okresie do 1999 r. strona niemiecka udzieliła WP znacznej pomocy w szkoleniu oficerów oraz w przygotowaniu do członkostwa NATO, formalizując tę współpracę w ramach dwustronnego układu wojskowego już w styczniu 1993 r. Po przystąpieniu Polski do NATO w 1999 r. wielkim osiągnięciem było utworzenie z udziałem Niemiec i Danii Wielonarodowego Korpusu Północno-Wschodniego (WKP-W) w Szczecinie oraz znaczne poszerzenie współpracy dwu- i wielostronnej w wielu dziedzinach i zakresach. Do ważnych efektów współpracy wojskowej można ponadto zaliczyć, poza wspólnymi ćwiczeniami wojskowymi, przekazanie przez Niemcy bezpłatnie sprzętu wojskowego Polsce z zasobów byłej Armii Ludowej NRD (2003) oraz odpłatnie – czołgów typu Leopard (2013), jak również dalsze poszerzenie współpracy po 2011 r. z chwilą podpisania nowej umowy wojskowej. W ramach WPZBiO Unii Europejskiej Polska z Niemcami i Francją podjęła proces tworzenia Weimarskiej Grupy Bojowej. Należy podkreślić, iż polsko-niemiecka współpraca wojskowa rozwijała się niezależnie od różnic politycznych między tymi państwami, np. wobec interwencji USA w Iraku (2003), przygotowań Ukrainy do członkostwa w NATO (2008) oraz oceny niektórych aspektów polityki NATO wobec Rosji.

Artykuł Adama Sokołowskiego *Wielonarodowy Korpus Północno-Wschodni w Szczecinie w systemie bezpieczeństwa europejskiego oraz stosunkach polsko-niemieckich (2007–2016)* podejmuje udaną próbę kompleksowej analizy genezy, struktury i funkcji WKP-W w Szczecinie oraz jego roli we współpracy dwu-, a zwłaszcza wielostronnej – w ramach NATO. Szczególnie ważne i nowatorskie są analizy związane z oceną zmiany roli i funkcji WKP-W w Szczecinie przed Szczytem NATO w Warszawie 8–9 lipca 2016 r. i perspektywy jego dalszego rozwoju.

Dział poświęcony problematyce współpracy polsko-niemieckiej zamyka artykuł Kariny Pauliny Marczuk *Współpraca transgraniczna Polski i RFN w obszarze bezpieczeństwa wewnętrznego*, w którym autorka poddaje szczegółowej analizie polityczno-prawnej działania Polski i Niemiec w kierunku utrzymania ładu i porządku publicznego na szczeblu społeczności lokalnych. Współpraca ta rozwijała się początkowo żywiołowo od decyzji politycznej na szczeblu centralnym odnośnie do otwarcia polsko-niemieckiej granicy z kwietnia 1991 r., a następnie przechodziła poszczególne fazy modyfikacji w warunkach postępującej integracji europejskiej i globalizacji w pierwszej i drugiej dekadzie XXI w. Nasileniu ruchu osobowego i towarowego w strefie przygranicznej towarzyszą – obok ożywienia korzystnych kontaktów i współpracy między Polakami a Niemcami – różne formy przestępczości zorganizowanej, nielegalne przekraczanie granic, w tym również przez uchodźców. Wymusza to ciągłą dbałość o bezpieczeństwo wewnętrzne na szczeblu lokalnym i regionalnym po obu stronach Odry i Nysy Łużyckiej.

Ze względu na położenie geopolityczne oraz interesy polityczne i gospodarcze Polska oraz Niemcy są żywotnie zainteresowane polityką wschodnią UE wobec całego obszaru poradzieckiego. O ile zjednoczone Niemcy po 1990 r. preferowały współpracę z Rosją jako partnerem strategicznym, to dla Polski po 1989 r. ze względów geopolitycznych strategiczne znaczenie uzyskała Ukraina. Kolejne cztery artykuły przedstawiają cztery spojrzenia na różne aspekty polityki wschodniej UE. Jochen Franzke w tekście *Nach dem Ende der strategischen Partnerschaft. Deutschland auf der Suche nach einer neuen Russlandstrategie* analizuje poszukiwanie przez Niemcy nowej strategii wobec Rosji po wyczerpaniu się partnerstwa strategicznego między tymi krajami – doprowadziła do tego aneksja przez Rosję Krymu (marzec 2014) oraz wsparcie przez nią separatystów w Donbasie (wiosna 2014). Była to widoczna oznaka podważenia ustanowionego po 1991 r. nowego ładu i porządku pokojowego w Europie. Nową strategię Niemiec autor rozpatruje w dwóch aspektach: „konfliktu geopolitycznego” oraz „konfliktu systemu wartości”. Problem kształtowania polityki Niemiec wobec Rosji jest ponadto analizowany w kontekście kontrowersji wewnętrznych w Niemczech oraz niemieckich interesów w polityce wobec Rosji – w tym również polityce energetycznej. W końcowej części artykułu autor szerzej przedstawia trzy możliwe opcje przyszłej polityki Niemiec wobec Rosji: strategiczny koncert, powstrzymywanie, kooperatywną konfrontację.

Z tą analizą blisko koresponduje artykuł Mieczysława Stolarczyka *Możliwości współdziałania Polski i Niemiec w zakresie ich polityki wobec Rosji i Ukrainy*. Na tle szerokiej oceny uwarunkowań, interesów i celów polityki Niemiec i Polski wobec Rosji oraz kryzysu ukraińskiego autor dochodzi generalnie do wniosku, iż nie ma możliwości realnego współdziałania Polski i Niemiec w kwestii Rosji i Ukrainy w najbliższych latach. Z obszernej argumentacji wybieram poniższy cytat:

Polska, aspirująca przez wiele lat do roli głównego adwokata Ukrainy w UE, utraciła w czasie konfliktu ukraińskiego tę pozycję na rzecz Niemiec. Rząd RFN wziął na siebie główną odpowiedzialność, by w imieniu własnym i całej UE doprowadzić do zakończenia tego konfliktu i ustabilizowania sytuacji w Europie Środkowo-Wschodniej. Wiodąca rola Niemiec w doprowadzeniu do stołu rokowań stron konfliktu (Mińsk I i Mińsk II) była wymownym przykładem na słuszność stwierdzenia, że najważniejsze elementy polityki wschodniej UE nie są wypracowane w Warszawie czy w Brukseli, lecz w Berlinie. W czasie konfliktu na wschodzie Ukrainy Polska w bardzo znaczącym stopniu zaczęła tracić wpływ na politykę Zachodu wobec Ukrainy.

Na marginesie obu artykułów warto przytoczyć szerzy fragment oficjalnej oceny znaczenia Rosji dla bezpieczeństwa UE, zamieszczonej w dokumencie rządu federalnego: *Białej Księdze 2016*, opublikowanej w lipcu 2016 r. Stwierdzono tam między innymi:

Bez gruntownej zmiany kursu Rosja będzie w najbliższym czasie stanowiła wyzwanie dla bezpieczeństwa na naszym kontynencie. Równocześnie Europę z Rosją łączy całe spek-

trum wspólnych interesów i stosunków. Jako największy sąsiad i stały członek Rady Bezpieczeństwa ONZ Rosja ponosi w wymiarze regionalnym i globalnym szczególną odpowiedzialność za rozwiązania wyzwań i eurokryzysów międzynarodowych. Zrównoważone bezpieczeństwo i postęp w i dla Europy nie będą także w przyszłości możliwe do osiągnięcia bez Rosji. W tym sensie ważne jest obchodzenie się z Rosją jako pewnego rodzaju mieszanka zbiorowej odpowiedzialności i budowy zabezpieczenia z jednej strony, jak również tworzenie przesłanek kooperatywnego bezpieczeństwa oraz sektorowej współpracy¹².

Artykuł Hansa Martina Siega *Transformation and Geopolitics in the Post-Soviet Space: Challenges for the Eastern Partnership and the Case of Moldova* podejmuje złożony problem teoretyczny oraz praktyczny – przedstawia wyzwania transformacji systemowej i geopolityki na przykładzie efektów Partnerstwa Wschodniego (PW) UE w Mołdowie, która po ostatnich zmianach politycznych utraciła rolę „prymusa PW”. W czterech częściach autor analizuje kolejno złożoność koncepcji PW i jej realizację w kontekście ogólnych założeń integracji europejskiej oraz kuszącej oferty Unii Euroazjatyckiej ze strony Rosji, jak również konieczności dostosowania przemian w ramach PW do uwarunkowań wewnętrznych Mołdowy. Czynniki powyższe rozpatruje każdorazowo w kontekście oceny interesów oraz strategii i taktyki kolejnych ekip rządzących w Mołdowie w kolejnych fazach realizacji PW. Generalnie autor dochodzi do wniosku, iż o ile krótkofalowo PW może przyniosło pozytywne efekty, to długofalowo natrafia na szereg przeszkód i trudności. UE winna oferować krajom PW ciekawsze propozycje, aby potencjalne korzyści były istotne i służyły ich rozwojowi. Najtrudniejszym wyzwaniem dla Mołdowy jest ogromna korupcja oraz stagnacja gospodarcza, rzutująca na niezadowalający poziom życia ludności.

W artykule *Relacje Polski i Ukrainy 2010–2015 – ukraiński punkt widzenia* Ihor Hurak przedstawia i ocenia – chronologicznie, w oparciu o dokumenty i publikacje ukraińskie – współpracę polsko-ukraińską w latach prezydentury Wiktora Janukowycza, stanowisko Polski wobec wydarzeń na Majdanie w Kijowie (2013–2014), agresji Rosji na Krym oraz wsparcia separatystów w Donbasie (2014–2015). Sporo miejsca poświęca też politycznym aspektom polsko-ukraińskich prób przewyciężenia kontrowersji historycznych wokół wzajemnych oskarżeń o mordy i prześladowania w końcowej fazie i po zakończeniu II wojny światowej. Na końcu artykułu autor przedstawia tezę, iż głównie ze względu na stanowisko Rosji Polski nie dopuszczono do udziału w rozmowach w tzw. formacie normandzkim oraz krytycznie odnosi się do porozumień Mińsk II z 12 lutego 2015 r.

W dziale Varia prezentujemy dwa opracowania zagraniczne, które poszerzają problematykę merytoryczną zawartą w głównej części numeru. W pierwszym materiale przekrojowym, *Die deutsch-polnischen Beziehungen im Rahmen*

¹² *Das Weißbuch zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr*, Berlin 2016, s. 32 [tłum. E.C.], https://www.bmvg.de/portal/a/bmvg!/ut/p/c4/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9C-P315EyrpHK9pNyydL3y1Mzi4qTS5A [dostęp: 3.08.2016].

der westlichen Außen- und Sicherheitspolitik gegenüber Russland und der Ukraine, Ragnar Leunig przedstawia szeroko uwarunkowania wewnętrzne oraz ewolucję stosunków niemiecko-polskich w ramach zachodniej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa w stosunku do Rosji i Ukrainy na przestrzeni pierwszej i drugiej dekady XXI w. Pierwszoplanowe miejsce w powyższej analizie zajmują jednak ogólne współzależności i działania regionalne i globalne związane z genezą i ewolucją konfrontacji Rosji z USA i UE w kontekście kryzysu ukraińskiego w latach 2013–2016. Syntetyczne oceny i konkluzje autora wskazują na jego dużą wiedzę merytoryczną oraz bieżące śledzenie wydarzeń międzynarodowych w mediach światowych.

Ihor Hurak w opracowaniu *Umowy zawarte w Mińsku i uwarunkowania ich wprowadzenia. Teoria a praktyka* syntetycznie przedstawia postanowienia umowy z 12 lutego 2015 r. na temat przywrócenia pokoju w Donbasie, uzasadniając tezę, iż Rosja nie dąży tam w żadnym wypadku do „przywrócenia pokoju”, ale do „zamrożenia konfliktu” w celu utrzymania destabilizacji Ukrainy.

Numer uzupełniają recenzje dwóch publikacji niemieckich. Pierwsza – *Partner und Rivalen. Der Briefwechsel (1958–1992)* – to obszerny wybór korespondencji dwóch niemieckich kanclerzy socjaldemokratycznych – Willy’ego Brandta (1969–1974) oraz Helmuta Schmidta (1974–1982), którzy mieli decydujący wpływ na politykę wschodnią RFN oraz odprężenie Wschód–Zachód lat 70. Zawiera również wiele informacji na temat relacji polsko-niemieckich. Natomiast druga – *Unser Europa: Die Konstruktion und Zukunft der Europäischen Union. Ein Unikat* – przedstawia ciekawe ujęcie genezy, funkcjonowania, rozwoju i przyszłości UE z punktu widzenia prof. Helmuta Wagnera z Wolnego Uniwersytetu w Berlinie oraz naukowców z USA, Rosji, Korei Południowej i Japonii.

W dziale Sprawozdania przedstawiany relacje z czterech ważnych konferencji naukowych: „Współczesne systemy walki z terroryzmem w Polsce i na świecie”, przygotowanej przez Instytut Studiów nad Terroryzmem Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, 18–20 maja 2016 r.; „Współpraca Polski i Niemiec w obszarze bezpieczeństwa: dwadzieścia pięć lat wspólnych doświadczeń”, zorganizowanej przez Instytut Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Nauk Politycznych i Socjologii Uniwersytetu w Bonn oraz Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej w Warszawie, 24 maja 2016 r.; z sekcji „Wyzwania dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku – ze szczególnym uwzględnieniem nielegalnej migracji” na XVI Międzynarodowej konferencji „Państwo, gospodarka, społeczeństwo”, która odbyła się na Krakowskiej Akademii Andrzeja Frycza Modrzewskiego, 6–7 czerwca 2016 r.; „Unia Europejska – Rosja. Drogi wyjścia z kryzysu. Punkt widzenia Niemiec, Rosji i Polski” na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu 23–24 czerwca 2016 r.

Na koniec pragnę serdecznie podziękować wszystkim autorom, redaktorom, recenzentom oraz innym osobom i instytucjom, które włożyły znaczny wysiłek merytoryczny i organizacyjny w przygotowanie, redagowanie i publikację niniejszego tomu „Krakowskich Studiów Międzynarodowych”.

Załącznik 1. Wspólne oświadczenie ministrów spraw zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Federalnej Niemiec z okazji 25. rocznicy podpisania Traktatu między Rzecząpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy, 22.06.2016 (fragmenty)

Polska i Niemcy są dzisiaj, 25 lat po podpisaniu 17 czerwca 1991 roku Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy, dobrymi sąsiadami i bliskimi partnerami. Traktat ten, wraz z Traktatem o potwierdzeniu istniejącej granicy z 1990 r., stał się podstawą wzajemnego zaufania i zbliżenia obywateli obydwu naszych krajów i tym samym fundamentem naszych stosunków w przyszłości. Stworzył ramy wszechstronnej współpracy na wszystkich płaszczyznach: politycznej, gospodarczej, kulturalnej i społecznej. Prezydenci naszych państw obchodzili uroczysto 25. rocznicę podpisania Traktatu w czasie wzajemnych wizyt 16 i 17 czerwca. Forum Polsko-Niemieckie 19 kwietnia w Warszawie pokazało, że jest ważną płaszczyzną dialogu w czasach poważnych wyzwań, wobec których stanęła dziś Europa [s. 1].

Dzisiejsze polsko-niemieckie konsultacje międzyrządowe są wyrazem woli obydwu rządów do kontynuacji intensywnego partnerskiego dialogu we wszystkich kwestiach bilateralnych, europejskich i międzynarodowych. Nadal chcemy udzielać pełnego wsparcia działalności polskich i niemieckich organizacji promujących kulturę i oświatę w obu naszych krajach. Nieoceniony wkład w pogłębianie polsko-niemieckich relacji wnoszą instytucje działające w ramach społeczeństwa obywatelskiego, jak Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży, Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, Niemiecki Instytut Spraw Polskich (Deutsches Polen-Institut), Centrum Studiów Polonoznawczych im. Aleksandra Brücknera w Halle/Jenie, Polsko-Niemiecka Fundacja na Rzecz Nauki oraz liczne towarzystwa polsko-niemieckie. W roku jubileuszowym zaobserwowaliśmy to przy licznych okazjach. Dobrze rozwija się również dzień polsko-niemiecki dla uczniów po obydwu stronach granicy [s. 1].

Mniejszość niemiecka w Polsce oraz mieszkający w Niemczech Polacy i osoby polskiego pochodzenia pozostają ważnymi uczestnikami dialogu między społeczeństwami obu krajów. Rządy obydwu krajów powinny dążyć do tego, aby obydwie grupy traktowane i wspierane były tak, jak przewiduje to Traktat, zwłaszcza w dziedzinie nauki języka. Powołany w 2010 roku przez Rządy obydwu krajów Okrągły Stół wspierający interesy tych grup pozwolił zainicjować nowe cenne projekty realizowane w duchu zobowiązań wynikających z Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy. Pragniemy, aby sytuacja mniejszości niemieckiej w Polsce oraz mieszkających w Niemczech Polaków i osób pochodzenia polskiego pozostawała w dalszym ciągu w kręgu szczególnego zainteresowania obu Rządów [s. 1–2].

Uzgodniliśmy, że wykorzystamy 25. rocznicę polsko-niemieckiego Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy, aby także wspólnie zmierzyć się z wyzwaniami stojącymi przed Europą. Polsko-Niemiecka Grupa Refleksyjna, która zebrała się na posiedzeniu inauguracyjnym 17 czerwca w obecności obydwu prezydentów będzie analizowała międzynarodowy kontekst stosunków niemiecko-polskich w wymiarze europejskim i globalnym i pracować będzie nad znalezieniem wspólnych odpowiedzi na istniejące wyzwania [s. 2].

Uzgodniliśmy, że w czasie spotkania ministrów spraw zagranicznych, które odbędzie się 28/29 sierpnia w Weimarze i Berlinie z okazji 25. rocznicy powstania Trójkąta Weimarskiego,

nadamy temu formatowi nowy impuls, wykorzystując innowacyjne formuły i przyczyniając się w ten sposób wspólnie z naszymi francuskimi przyjaciółmi do kształtowania przyszłości Europy. Z zadowoleniem przyjmujemy liczne spotkania na szczeblu ministrów w formule Trójkąta Weimarskiego, które odbyły się już w 2016 roku [s. 2].

Gospodarka jest podporą współpracy obydwu krajów w ramach rynku wewnętrznego Unii. Polsko-niemieckie stosunki gospodarcze w ostatnich 25 latach rozwijały się dynamicznie. Od podpisania Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy obroty handlowe zwiększyły się dwunastokrotnie, z ośmiu do 96 miliardów euro. W 2016 roku przekroczyliśmy prawdopodobnie po raz pierwszy kwotę 100 miliardów euro. W tym okresie Polska z siedemnastej pozycji pośród wszystkich partnerów handlowych Niemiec na świecie przesunęła się na siódme miejsce, a w Europie na miejsce piąte. Skumulowana wartość niemieckich inwestycji bezpośrednich wyniosła 28 miliardów euro, przyczyniając się do utworzenia około 300 tysięcy miejsc pracy. Tym samym Niemcy znajdują się na czele zagranicznych inwestorów i pracodawców w Polsce. W Niemczech zarejestrowanych jest ponad 1.700 polskich przedsiębiorstw. Z zadowoleniem przyjmujemy inicjatywy takie jak Polsko-Niemiecki Kongres Gospodarczy, na którym 16 czerwca spotkali się w obecności ministrów gospodarki obydwu krajów polscy i niemieccy przedsiębiorcy [s. 2].

Współpraca transgraniczna w szczególności przyczynia się do pogłębiania współpracy regionów, zwłaszcza w takich dziedzinach jak transport, infrastruktura, młodzież, bezpieczeństwo oraz nauka języka. Tegoroczne spotkanie polsko-niemieckiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Regionalnej i Przygranicznej 3 czerwca w Poczdamie udowodniło jej istotną rolę w budowaniu więzi społecznych na poziomie samorządowym i regionalnym przy współudziale stolic obydwu krajów. Z zadowoleniem przyjmujemy, że po zmianie rządu w Polsce podjęli pracę koordynatorzy współpracy przygranicznej i regionalnej wzgl. współpracy międzyspołecznej i przygranicznej i w czasie dzisiejszych konsultacji międzyrządowych zaprezentowali jej pierwsze wyniki [s. 3].

Niemcy i Polska w Europie i na świecie – odpowiedzialność za bezpieczeństwo, stabilność i dobrobyt

Europa stoi dzisiaj przed największym od czasów zimnej wojny wyzwaniem w dziedzinie polityki bezpieczeństwa. 25 lat po wielkich, pokojowych przemianach politycznych na naszym kontynencie jesteśmy dziś konfrontowani z pogorszeniem sytuacji bezpieczeństwa zarówno w państwach sąsiadujących z nami na wschodzie, jak i na południu. Poprzez łamiącą prawo międzynarodowe aneksję Krymu oraz destabilizację Ukrainy Wschodniej został podważony europejski ład bezpieczeństwa. NATO zareagowało jednomyślnie i stanowczo: Niemcy i Polska wnoszą znaczący, wspólny wkład w proces adaptacyjny Sojuszu. Polega on na: nadaniu Wielonarodowemu Korpusowi Północno-Wschodniemu w Szczecinie (którego trzon stanowią Niemcy, Polska oraz Dania) nowej, ambitniejszej roli regionalnej kwatery głównej wysokiej gotowości o specjalnym profilu w zakresie obrony kolektywnej; wzmocnionych ćwiczeniach w Europie Północno-Wschodniej oraz przejęciu funkcji tzw. państwa ramowego dla nowych sił sojuszniczych szybkiego reagowania VJTF, tzw. szpicu. Niemcy będą dowodziły szpicą w roku 2019, Polska rok później. Ze szczytu NATO, który odbędzie się w przyszłym miesiącu w Warszawie, wysłany zostanie sygnał stanowczości i jedności, a także gotowości do dialogu. Opowiemy się za wiarygodną obroną i odstraszaniem poprzez wzmocnioną wysuniętą obecność wojskową oraz za konstruktywnym dialogiem z Rosją w ramach organizacji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo na naszym kontynencie, w tym w ramach Rady NATO-Rosja. Polska i Niemcy wspierają również tzw. koncepcję „NATO 360°” oraz ukierunkowane na potrzeby wzmocnienia państw partnerskich, tak by mogły one same lepiej troszczyć się o swoje bezpieczeństwo [s. 3].

Unia Europejska jest dziś skonfrontowana z szeregiem bezprecedensowych wyzwań dla swojego bezpieczeństwa. Jesteśmy zgodni, że aby skutecznie stawić im czoła, niezbędne jest wspólne zdeterminowane zaangażowanie Unii i jej państw członkowskich tak we wschodnim, jak i w południowym wymiarze sąsiedztwa. Skala wyzwań, z którymi musimy się zmierzyć wymaga wspólnego działania z innymi aktorami. Współpraca między Unią Europejską i NATO, ale także współdziałanie z Organizacją Narodów Zjednoczonych, OBWE, Radą Europy, Unią Afry-

kańską oraz państwami trzecimi, zwłaszcza wschodnimi i południowymi sąsiadami Unii, będzie głównym elementem kompleksowego i skoordynowanego zaangażowania Unii Europejskiej na rzecz bezpiecznego i stabilnego sąsiedztwa. Polska i Niemcy będą podejmować działania, aby Europa stawiała skutecznie czoła wyzwaniom w zakresie bezpieczeństwa ze wschodu i południa, wykorzystując wszechstronną gamę instrumentów będących w dyspozycji Unii Europejskiej oraz współpracując z partnerami [s. 4].

Potwierdzamy nasze zaangażowanie na rzecz umocnienia i rozwijania Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej (WPBiO) – w myśl wspólnych postanowień Rady Europejskiej z grudnia 2013 roku oraz z czerwca 2015 roku, oraz zgodnie ze wspólnym pismem ministrów spraw zagranicznych i obrony Francji, Niemiec i Polski skierowanym do Wysokiej Przedstawiciel z 30 marca 2015 roku. Kontynuujemy zaangażowanie na rzecz skutecznej, bardziej widocznej i zdolnej do realizacji wytyczonych zadań Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony, oraz w tym celu dalszego rozwoju zarówno cywilnych, jak i wojskowych zdolności [s. 4].

Zjawiska terroryzmu i destabilizacja sąsiedztwa stawiają Europę w obliczu ogromnych wyzwań związanych z usuwaniem ich przyczyn, osiągnięciem stabilności i zrównoważonego rozwoju. Polska i Niemcy będą się do tego przyczyniać zarówno poprzez aktywny udział w Globalnej Koalicji do walki z Daesh, jak też projekty pomocy humanitarnej i rozwojowej. Szczególną troskę kierujemy w stronę naszych południowych sąsiadów. Jak długo panować tam będą wojna i przemoc, tak długo będą one źródłem nieuregulowanych ruchów migracyjnych i związanej z tym cierpienia ludzi. Będziemy zatem nadal wytrwale pracować nad tym, by zakończyć wojnę domową w Syrii oraz ustabilizować sytuację w Libii, tak aby cierpienia ludności cywilnej mogły się skończyć. Za celową uważamy również kontynuację zainicjowanych latem ubiegłego roku bilateralnych konsultacji nt. aktualnej sytuacji w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie [s. 4].

Kryzys uchodźczy pozostaje jednym z najważniejszych wyzwań dla Europy. Jesteśmy zgodni co do tego, że w tej zasadniczej kwestii Europa nie może dać się podzielić. Dojście do porozumienia z Turcją oraz prace nad utworzeniem Europejskiej Straży Granicznej i Przybrzeżnej uważamy za istotne kroki. Równie istotne jest wzmocnienie zewnętrznego wymiaru polityki migracyjnej. Mając na uwadze, że prawdziwe przyczyny migracji leżą poza UE, zasadniczo przyjmujemy z zadowoleniem propozycje przedstawione w tym zakresie w Komunikacie Komisji ws. ustanowienia Nowych Ram Partnerstwa z krajami trzecimi w ramach Europejskiego Programu na rzecz Migracji z dn. 7 czerwca 2016 r. Dołożymy ze swej strony wszelkich starań, by wnieść wkład w realizację tych zamierzeń [s. 5].

Ważnym elementem relacji polsko-niemieckich pozostaje kształtowanie aktywnej europejskiej polityki wschodniej. Polska i Niemcy angażują się na rzecz kontynuacji intensywnego dialogu z krajami Partnerstwa Wschodniego. Naszym celem jest wypracowanie instrumentów współdziałania w obszarze wschodniego sąsiedztwa zarówno w odniesieniu do państw stowarzyszonych z Unią Europejską – Gruzją, Mołdawią i Ukrainą, jak również wobec krajów, które poszukują odmiennej drogi dla intensyfikacji współpracy z UE – Armenii, Azerbejdżanu i Białorusi. Wspólnym priorytetem Polski i Niemiec w tym zakresie pozostaje zapewnienie stabilności, bezpieczeństwa i dobrobytu w Europie oraz stworzenie dogodnych warunków dla rozwoju wielowymiarowej współpracy z naszymi wschodnimi partnerami. Obejmuje ona nie tylko współpracę gospodarczą i inwestycyjną, lecz także m. in. takie dziedziny jak: energia, ochrona środowiska, młodzież, oświata i badania naukowe, a także dalsze ułatwianie wzajemnych kontaktów międzyludzkich [s. 5].

Polska i Niemcy są zgodni co do tego, że utrzymanie jedności Unii Europejskiej ma kluczowe znaczenie zwłaszcza dla zażegnania konfliktu w Ukrainie Wschodniej, którego trwałe rozwiązanie musi być oparte na pełnym wykonaniu zobowiązań wynikających z porozumień mińskich, przestrzeganiu zasad prawa międzynarodowego oraz poszanowaniu suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy. Poszukując możliwości dla prowadzenia pragmatycznego dialogu ze stroną rosyjską, opowiadamy się również za poszanowaniem integralności terytorialnej Gruzji i Republiki Mołdawii. W tym kontekście Polska i Niemcy będą podejmować wspólne wysiłki na rzecz wypracowania konstruktywnych relacji z Rosją, którą traktujemy jako znaczącego uczestnika stosunków międzynarodowych.

Jesteśmy zgodni co do tego, że UE powinna koncentrować swoje wysiłki na działaniach przynoszących korzyści obywatelom i przedsiębiorcom we wszystkich państwach członkowskich UE. Będziemy zatem popierać realizowanie agendy pro-wzrostowej i podejmowanie inicjatyw na rzecz pogłębiania rynku wewnętrznego, w tym realizacji jego podstawowych swobód i eliminacji barier, które ograniczają korzyści płynące z rynku wewnętrznego. Będziemy również wspólnie pracować na rzecz wspierania innowacyjności gospodarki unijnej, szczególnie w kontekście inicjatyw służących budowie Jednolitego Rynku Cyfrowego [s. 5–6].

Wyrażamy przekonanie, że obchodzona obecnie 25. rocznica podpisania Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy będzie dla stosunków polsko-niemieckich źródłem nowych, skierowanych na przyszłość impulsów i inspiracji, co przyczyni się do umocnienia naszego partnerstwa [s. 6].